

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.
(м. Київ, 25 квітня 2025 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

О.А. Заярний

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
інтелектуальної власності та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

<https://orcid.org/0000-0003-4549-7201>

LEGAL REGULATION OF THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES FOR THE COMMERCIALISATION OF INTELLECTUAL PROPERTY OBJECTS IN THE DEFENSE SECTOR OF UKRAINE

O. Zaiarnyi

Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor at the Department for
Intellectual Property and Information Law, Educational and Scientific Institute
of Law, Taras Shevchenko National University of Kyiv

<https://orcid.org/0000-0003-4549-7201>

Abstract. The paper analyses the legal aspects of the application of artificial intelligence technologies for commercialising intellectual property objects in the defense sector of Ukraine. National and international legislation, particularly the EU Artificial Intelligence Act, is examined in the context of protecting the rights of intellectual property holders. Specific proposals are made to improve legislative regulation to strengthen defense capabilities, support domestic producers, and harmonise with EU law.

Keywords: copyright; intellectual property; critical infrastructure; commercialisation of intellectual property objects; national security; defense sector of Ukraine; artificial intelligence.

Анотація. В роботі проаналізовано правові аспекти застосування технологій штучного інтелекту для комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності у сфері оборони України. Проаналізовано національне та міжнародне законодавство, зокрема Акт ЄС про штучний інтелект, в контексті захисту прав правовласників. Запропоновано конкретні шляхи удосконалення законодавчого регулювання з метою зміцнення обороноздатності, підтримки національного виробника та гармонізації з правом ЄС.

Ключові слова: авторське право; ; інтелектуальна власність; критична інфраструктура; комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності; національна безпека ; сфера оборони України; штучний інтелект.

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (далі - ШІ) відкриває нові можливості для комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності у сфері оборони. Це сприяє формуванню додаткових гарантій охорони прав інтелектуальної власності вітчизняних виробників продукції оборонного призначення та зміцнення обороноздатності країни [1, с. 214]. Крім того, інформаційні технології оборонного призначення законодавством України віднесені до об'єктів критичної інфраструктури [2], що зумовлює особливу увагу до правового регулювання їхнього використання, включаючи аспекти охорони інтелектуальної власності з використанням технологій ШІ.

Відсутність спеціального правового регулювання застосування ІПІ у цій сфері створює ризики для правовласників та стримує інноваційний розвиток, що робить дослідження правових аспектів інтеграції ІПІ у процеси комерціалізації ОПІВ в оборонній галузі своєчасним та необхідним для забезпечення національної безпеки, підтримки вітчизняного виробника та успішної євроінтеграції.

Метою дослідження є розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення правового регулювання застосування технологій ІПІ для комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності у сфері оборони України, з урахуванням національного законодавства та міжнародних стандартів.

У сфері оборони можуть створюватися та комерціалізуватися різноманітні об'єкти інтелектуальної власності, включаючи винаходи та корисні моделі, промислові зразки, твори науки, літератури і мистецтва (зокрема, програмне забезпечення), торговельні марки та комерційну таємницю (ноу-хау).

При цьому, умови комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, зокрема, призначених для оборонних потреб визначаються нормами національного законодавства України, включеними до нього міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України та конкретизуються в положеннях конкретних договорів, які укладаються із відповідними суб'єктами права інтелектуальної власності.

Закони України, зокрема Цивільний кодекс [3], «Про авторське право і суміжні права» [4] регулюють порядок розпорядження правами інтелектуальної власності, їхню передачу та ліцензування. Міжнародні конвенції [5; 6; 7] встановлюють мінімальні стандарти охорони прав, які повинні враховуватися при комерціалізації на міжнародному рівні.

У свою чергу, договори купівлі-продажу майнових прав, ліцензійні договори та договори про передачу технологій визначають конкретні умови комерціалізації.

Закон України «Про державне регулювання у сфері трансферу технологій» [78] встановлює правові засади державного регулювання трансферу технологій, включаючи технології оборонного призначення.

Водночас, не зважаючи на системне правове регулювання механізму комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності поза його межами залишаються досі більшість правових аспектів застосування технологій ІІІ для відповідних цілей.

На сьогоднішній день, в Україні відсутній окремий закон, який закладав би правові засади розробки і застосування ІІІ у різних сферах суспільного життя. Так само, як і поза правовим регулюванням залишаються умови класифікації ІІІ за ступенем ризику для прав і свобод людини, національної безпеки, не визначені також спеціальні вимоги до забезпечення кібербезпеки при застосуванні відповідної технології. В частині правового режиму об'єктів авторських і суміжних прав повністю або частково згенерованих з використанням технологій ІІІ, Закон України «Про авторське право і суміжні права» у чинній редакції усунув більшість проблем, проте, загальні аспекти застосування ІІІ для комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності залишилися поза його регулюванням.

Технології ІІІ можуть бути ефективним інструментом на різних етапах комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності у сфері оборони. Серед основних напрямів застосування ІІІ для відповідних цілей, можна виділити наступні:

* Пошук та аналіз інформації: ІІІ може значно прискорити та підвищити ефективність пошуку патентної інформації, аналізу ринкових тенденцій та виявлення потенційних партнерів.

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.
(м. Київ, 25 квітня 2025 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025

* Оцінка вартості об'єктів права інтелектуальної власності: Алгоритми ШІ здатні обробляти великі обсяги даних для більш точної оцінки ринкової вартості об'єктів права інтелектуальної власності оборонного призначення.

* Маркетинг та просування: ШІ може допомогти у розробці та та цільовому спрямуванні маркетингових кампаній для ефективного просування об'єктів права інтелектуальної власності, призначених для задоволення оборонних потреб.

* Укладання ліцензійних угод: ШІ може аналізувати умови ліцензійних угод, допомагаючи у їхньому складанні та мінімізації ризиків.

* Захист від порушень прав інтелектуальної власності: ШІ може використовуватися для моніторингу використання об'єктів права інтелектуальної власності в цифровому середовищі та виявлення потенційних порушень, включаючи випадки порушення законодавства про державну і комерційну таємницю.

На відміну від України, 13 березня 2024 року в Європейському Союзі (далі – ЄС) було прийнято комплексний законодавчий акт, який регулює використання технологій ШІ та має екстериторіальну дію. Йдеться про Регламент (ЄС) 2024/1689 Європейського Парламенту та Ради від 13 червня 2024 року, що встановлює гармонізовані правила щодо штучного інтелекту та вносить зміни до регламентів (ЄС) № 300/2008, (ЄС) № 167/2013, (ЄС) № 168 /2013, (ЄС) 2018/858, (ЄС) 2018/1139, (ЄС) 2019/2144 і директив 2014/90/ЄС, (ЄС) 2016/797 та (ЄС) 2020/1828 (Акт про штучний інтелект) [9] (далі – Акт про штучний інтелект), який набув чинності 1 серпня 2024 року.

Згаданий законодавчий акт Європейського парламенту визначає загальні принципи, умови застосування ШІ у різних сферах суспільного життя, передбачає гарантії дотримання прав споживачів контенту,

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.
(м. Київ, 25 квітня 2025 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025

згенерованого повністю або з використанням ШІ, запроваджує механізм відповідальності за правопорушення, вчинені з використанням ШІ, тощо.

Нормами Акту про ШІ передбачено диференційоване законодавче регулювання використання систем ШІ залежно від так званої «зони ризику»: неприйнятний ризик, високий ризик, обмежений ризик та мінімальний ризик. Необхідно підкреслити, що застосування ШІ в секторі обороним охоплюється високим або неприйнятним ризиком для прав і свобод людини, національної безпеки.

Поряд з цим, на міжнародному рівні відкрита до підписання з 26 березня 2024 року Рамкова Конвенція “Ради Європи Про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права” закріпила легальне визначення ШІ, визначила основні принципи і обмеження у застосуванні цієї технології у публічному секторі, запровадила міжнародно-правові рамки відповідальності за протиправне використання цієї технології [10].

- У поєднанні з актами Європейського Парламенту та міжнародними конвенціями у сфері інтелектуальної власності, вказані законодавчі акти фактично утворюють ґрунтовну правову основу для механізму комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності оборонного призначення.

Враховуючи, що Україна є державою-членом Ради Європи та кандидатом на вступ до ЄС, імплементація загальних актів права ЄС у сфері штучного інтелекту могла б істотно спростити реалізацію механізму застосування технологій ШІ для комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності у сфері оборони, сприяти охороні і захисту суб'єктів відповідних прав.

Як показує системний аналіз законодавства ЄС у сфері інтелектуальної власності, Застосування ШІ для комерціалізації об'єктів

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.
(м. Київ, 25 квітня 2025 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025

інтелектуальної власності у сфері оборони має ґрунтуватися на принципах законності, прозорості, етичності, безпеки, захисту прав інтелектуальної власності, конфіденційності та врахування специфіки відповідної категорії об'єктів оборонної сфери.

Застосування ІІІ вимагає особливої уваги до охорони комерційної таємниці у секторі оборони. Необхідно чітко визначити інформацію, що становить комерційну таємницю, встановити належний режим її охорони, регулювати доступ до неї, укладати угоди про нерозголошення, проводити регулярний аудит системи захисту та забезпечувати кібербезпеку ІІІ-систем, що працюють з такою інформацією.

Стаття 32 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [4] визначає оригінальність як ключовий критерій для виникнення авторського права. Твори, створені виключно ІІІ без значного творчого внеску людини, можуть не відповідати цьому критерію, що створює проблеми для їхньої комерціалізації у межах авторсько-правових механізмів. Відсутність правової охорони ускладнює інвестування, ліцензування та захист від порушень.

Для вирішення цієї проблеми необхідне подальше правове регулювання, яке може включати визнання авторських прав на інструкції для ІІІ за їх авторами, створення окремого правового режиму для таких творів або використання механізмів патентного права для охорони технічних рішень, створених за допомогою ІІІ.

Проведене дослідження виявило значний потенціал застосування технологій ІІІ для оптимізації процесів комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності у сфері оборони України. Однак, існуюча правова база потребує подальшого розвитку та адаптації до реалій цифрової епохи та можливостей ІІІ.

Аналіз національного законодавства показав, що загальні положення щодо інтелектуальної власності, зокрема авторського та патентного права, а також регулювання комерційної таємниці та трансферу технологій, створюють певну основу для комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності в оборонній сфері. Водночас, відсутність спеціальних норм, які б враховували специфіку застосування ІІІ у цій галузі, створює правову невизначеність та потенційні ризики для правовласників та виробників продукції оборонного призначення. На основі проведеного дослідження можна також запропонувати окремі пропозиції і рекомендації з удосконалення законодавства України у сфері застосування технологій ІІІ для комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності у сфері оборони України:

- * Розробити та прийняти зміни до законодавства України у сфері інтелектуальної власності, які б чітко визначали правовий статус об'єктів, створених за допомогою технологій ІІІ, особливо в контексті авторського права.

- * Удосконалити законодавство про комерційну таємницю з урахуванням специфіки застосування ІІІ для обробки та комерціалізації конфіденційної інформації в оборонній сфері.

- * Розробити спеціальні норми законодавства про інтелектуальну власність, що регулюватимуть застосування ІІІ для комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності у сфері оборони, враховуючи питання кібербезпеки, захисту критичної інфраструктури та державного контролю за передачею технологій.

- * Активізувати міжнародне співробітництво з метою обміну досвідом та гармонізації законодавства у сфері правового регулювання ІІІ та інтелектуальної власності в оборонній галузі.

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.
(м. Київ, 25 квітня 2025 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025

Ця робота виконана у межах Іменної стипендії Верховної Ради України для молодих учених – докторів наук на 2024 рік.

Список використаних джерел:

1. Зінько Р. В. Концепція застосування військових наземних мобільних роботів : монографія / Р. В. Зінько, В. Ф. Залужний, Р. І. Самсін, О. А. Заярний. – Львів : Растр-7, 2025. – 256 с.

2. Деякі питання об'єктів критичної інфраструктури України: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 року № 1109 з наступними змінами та доповненнями: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1109-2020-%D0%BF>

3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. (з наступними змінами і доповненнями) Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

4. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.

5. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 9 вересня 1886 року (переглянута в Парижі 24 липня 1971 року) // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 15. – Ст. 105.

6. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року (переглянута в Стокгольмі 14 липня 1967 року та змінена 28 вересня 1979 року) // Збірник чинних міжнародних договорів України. – 1999. – Т. 1. – С. 359-386.

7. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС) від 15 квітня 1994 року // Офіційний вісник України. – 2006. – № 15. – Ст. 1117.

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.
(м. Київ, 25 квітня 2025 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025

8. Про державне регулювання у сфері трансферу технологій: Закон України від 19 грудня 2006 року № 431-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 10. – Ст. 83.

9. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>

10. Рамкова Конвенція Ради Європи «Про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права». Відкрита для підписання 26.03.2024 року. URL: <https://rm.coe.int/-1493-10-1b-committee-on-artificial-intelligence-cai-b-draft-framework/1680aee411>